
Wyniki badań archeologicznych

Efektom pierwszych prac badawczych prowadzonych na terenie Zamku w okresie międzywojennym (od 1915 r.) było odsłonięcie relikwów gotyckiego zamku książąt mazowieckich, zachowanych w strukturze późniejszych budynków. Głównych odkryć dokonano w południowo-wschodnim skrzydle Zamku, natrafiając na doskonale zachowane mury dworu książęcego – Curia Maior. Odsłonięto m.in.: wypełnioną ostrołukowymi blendami zachodnią fasadę dworu, schody i przejście w grubości muru wschodniego dworu, prowadzące do Wieży Grodzkiej, gotycką piwnicę o jednym słupie oraz murowaną studnię przy najstarszej budowli Zamku – Wieży Grodzkiej. We wnętrzu Wieży odsłonięto tzw. **Piwnicę Więzienną** z unikatowymi rytami na ceglanych ścianach. Relikw gotyckiego budynku zostały odkryte również przy zachodnim skrzydle Zamku, w północnej części dzisiejszego placu Zamkowego. W 1971 r. zidentyfikowano je jako pomieszczenia książęcej szopy Sądów Ziemskich. Wyniki tych badań stały się podstawą pierwszej analizy architektoniczno-historycznej murów zamkowych, dokonanej przez Kazimierza Skórewicza. Była to zarazem pierwsza próba rekonstrukcji przemian bryły Zamku, poczynając od XV w.

Badania podjęte w 1949 r. prowadzono w zupełnie odmiennych warunkach. Zniszczenie Zamku w czasie II wojny światowej stworzyło nowe możliwości dla badań archeologicznych. Stały się one nawet koniecznością w związku z planowaną odbudową zespołu zamkowego. W latach 1949-52 w wykopach założonych na Dziedzińcu Wielkim uchwycono w kilku punktach linię fortyfikacji drewniano-ziemnych, związanych z XIV-wieczną siedzibą książęcą. Zidentyfikowano je jako fosę i towarzyszący jej wał skrzyniowy. Po wewnętrznej stronie tych fortyfikacji natrafiono na ślady odpowiadającej im zabudowy w postaci ceglanej posadzki bliżej nieokreślonego budynku. Odkrycia te pozwoliły na sformułowanie przez prowadzącą badania Aleksandrę Świechowską pierwszych hipotez dotyczących najstarszych dziejów warszawskiej siedziby książęcej. Przy narożniku południowo-zachodnim Zamku odsłonięto również półokrągłą basztę z dwiema strzelnicami, należąca do zewnętrznego obwodu murów miejskich. Czas jej powstania określono na drugą połowę XV lub pierwszą połowę XVI w.

W latach 1960-62 przeprowadzone zostały badania architektoniczne zachowanych murów zamkowych. Zinventaryzowano wówczas i zidentyfikowano w terenie główne budowle lub ich relikw, tworzące zespoły Domu Wielkiego (Curia Maior) i Domu Mniejszego (Curia Minor). Podjęto udaną próbę określenia czasu ich wybudowania. Wieża Grodzka zidentyfikowana została jako najstarsza murowana budowla zamkowa, której czas powstania określony został na drugą ćwierć XIV w. Wyniki tych badań pozwoliły zweryfikować i znacząco uzupełnić ustalenia z okresu międzywojennego.

Dalsze, istotne informacje do rekonstrukcji średniowiecznego Zamku przyniosły badania archeologiczno-architektoniczne przeprowadzone w 1969 r. przy wschodniej elewacji Domu Wielkiego. Odsłonięto wówczas potężną skarpe, wspierającą północno-wschodni narożnik budynku.

Szeroko zakrojone badania archeologiczne przeprowadzone zostały po podjęciu decyzji o odbudowie Zamku Królewskiego. W wykopach założonych na Dziedzińcu Wielkim Zamku odsłonięte zostały i przebadane kolejne fragmenty obwodu fosy grodowej, związanej z XIV-wieczną, jeszcze drewniano-ziemną, siedzibą książęcą. Uzyskane informacje pozwoliły na ostateczne umiejscowienie grodu, kończąc tym samym kilkudziesięcioletnie dyskusje na temat jego lokalizacji.

Badania objęły także południową część obecnego placu Zamkowego na odcinku od Bramy Zegarowej do południowo-zachodniego narożnika Zamku, gdzie odsłonięto relikw budynku XVII-wiecznej Apteki Królewskiej, wchodzącej w skład zabudowy dawnego Dziedzińca Przedniego Zamku. Na obszarze placu zarejestrowano także relikw wielu innych, starszych budynków, stanowiących od czasów

Janusza I otoczenie zabudowań zamkowych. Dalej na południe odsłonięto pozostałości zewnętrznego muru obronnego z XV lub XVI w., przebiegającego pomiędzy Bramą Dworzan (Krakowską) a basztą przy południowo-zachodnim narożniku Zamku, znaną już z badań z lat 50. XX w. Na terenie Zamku i jego najbliższego otoczenia natrafiono na wiele innych śladów nieistniejącej już zabudowy historycznej, a także „infrastruktury” technicznej w postaci m.in. licznych kanałów ściekowych.

W trakcie i po zakończeniu odbudowy Zamku obszarem intensywnych badań stały się także taras wschodni oraz skarpa wschodnia wraz z jej podnóżem. Na tarasie wschodnim natrafiono na szkielety ludzkie, które przez prowadzących badania powiązane zostały z wojennymi wydarzeniami Potopu szwedzkiego (1656 r.). Badania geofizyczne przeprowadzone w 1986 r. na terenie skarpy wschodniej potwierdziły istnienie w nasypach skarpy reliktów długiej na ok. 170 m kurtyny fortyfikacji wazowskich, znanych z przekazów ikonograficznych, a wzniesionych w ciągu pierwszej ćwierci XVII w. W licznych wykopach archeologicznych, weryfikujących wskazania geofizyczne, odsłonięto zachowane fragmenty muru kurtynowego, a także prostopadłych, zakotwiczonych w skarpie murów, wzmacniających kurtynę tzw. ostróg. Rozpoznano wzajemne relacje muru wazowskiego i późniejszych budowli: Wielkiej Oficyny i Arkad Kubickiego. Stwierdzono, że zachodnia ściana parteru Wielkiej Oficyny została nadbudowana na obniżoną koronę muru kurtynowego. Fortyfikacje wazowskie najlepiej zostały rozpoznane w latach 1995-2001, w trakcie początkowego etapu generalnego remontu Arkad Kubickiego. Odsłonięto wówczas lica kurtyny (w tym zachodnie wewnętrzne lico na całej długości) wraz z 12 stabilizującymi ją „ostrogami”. Odsłonięto również częściowo i udokumentowano relikt bastionu południowego – jednego z dwóch bastionów usytuowanych na obu końcach muru kurtynowego. Wzdłuż muru zidentyfikowano także tzw. ławkę strzelecką i związane z nią otwory do służące prowadzeniu ognia

Badania kontynuowano także w zachowanym przyziemiu Wielkiej Oficyny – XVIII-wiecznego budynku z mieszkaniami dworzan królewskich, uwiecznionego na znanym obrazie Canaletta. Na relikt tej budowli nadbudowana została konstrukcja XIX-wiecznych Arkad Kubickiego. Dzięki przeprowadzonym pracom, zarówno archeologicznym jak i architektonicznym, udało się znacznie poszerzyć wiedzę dotyczącą czasu powstania i funkcjonowania Oficyny. Zidentyfikowany został rozkład pomieszczeń oraz niektóre elementy wyposażenia i wystroju. Unikatowym odkryciem były zachowane detale oryginalnych XVIII-wiecznych malowideł ściennych. Ciekawych odkryć dokonano także w sąsiedztwie Oficyny, odsłaniając dwie, niegdyś połączone ze sobą, ceglane studnie-zbiorniki, stanowiące elementy systemu wodociągowego. W latach 1998-1999 przebadana została zasypana ziemią niewielka piwnica w korpusie głównym pałacu Pod Blachą. W trakcie prowadzonych prac odsłonięto oryginalne pomieszczenie, wybudowane w XVIII w. W eksplorowanym zasypisku natrafiono na ciekawy zestaw przedmiotów obrazujących funkcjonowanie pałacu w XIX w.

Prowadzone w 2003 r. prace ziemne związane z budową tunelu komunikacyjnego, łączącego obecnie Arkady Kubickiego z Zamkiem, na niespotykaną dotąd skalę odsłoniły formowane przez stulecia nasypy skarpy wschodniej Zamku. W dużym wykopie rozcinającym skarpe wschodnią zarejestrowano kolejne etapy kształtowania zbocza, a także przebieg stropu gruntu naturalnego ukazujący, mocno obecnie złagodzoną, pierwotną ostrość spadku terenu. Odsłonięto także nawarstwiające się relikt kanałów ściekowych, „obsługujących” zabudowania Zamku. Najmłodszy z nich, tzw. Tunel Historyczny w celu założenia izolacji odkryty został na całej długości). Dokonana analiza tej konstrukcji pozwoliła pewnie i ostatecznie określić czas jej powstania na drugą połowę XVIII w.

Niezwykle interesujących odkryć dostarczyły badania archeologiczne przeprowadzone w latach 2004-07 na dziedzińcu pałacu Pod Blachą. Powodem ich przeprowadzenia była budowa na obszarze dziedzińca podziemnej komory, mającej pomieścić infrastrukturę techniczną. W trakcie prowadzonych prac zostały odsłonięte i przebadane relikt dwóch średniowiecznych linii fortyfikacji – drewniano-ziemnego wału skrzyniowego i kamiennie-ceglanego muru obronnego. Obie konstrukcje związane były z etapami rozwoju XIV-wiecznej siedziby książąt mazowieckich. Najnowsze badania, prowadzone w

rejonie Wieży Grodzkiej w latach 2015 i 2018, pozwoliły na weryfikację przyjętych wówczas założeń i dostarczyły nowych danych. Przy budowie drogi dojazdowej na dziedziniec pałacu odsłonięto m.in. relikty studzienki związanej z XVII-wiecznym systemem wodociągowym.

W trakcie prowadzonych przez kilkadziesiąt lat badań i nadzorów zebrano olbrzymią ilość materiału zabytkowego oraz sporządzono wiele tomów dokumentacji. Niestety, znaczna część dorobku badań terenowych (zwłaszcza pochodzącego z lat 1949-52) uległa rozproszeniu i zagubieniu. Także metodyka, stosowana zwłaszcza podczas najstarszych przedsięwzięć badawczych obecnie znacznie utrudnia odtworzenie ich wyników. Należy jednak pamiętać, że badania prowadzono w czasach, kiedy założenia metodyczne tzw. miejskiej archeologii były dopiero wypracowywane. Część odkryć i materiałów została już opublikowana. Brak jednak wyczerpujących opracowań, podsumowujących poszczególne problemy badawcze. Najciekawsze i najlepiej zachowane znaleziska prezentowane były w latach 1990 - 2011 w Piwnicach Zamku na wystawie Rzeczy codzienne z wykopalisk zamkowych i staromiejskich.

na podst. opracowania Jerzego Garusa

Source URL: <https://www.zamek-krolewski.pl/strona/historia-archeologia/614-wazniejsze-odkrycia>